

Методичні рекомендації
керівникам уразливих у терористичному відношенні об'єктів щодо
відпрацювання пам'яток невідкладних дій персоналу в разі виникнення
загроз терористичного характеру

З М І С Т

1. Заходи загальноупереджувального характеру	стор. 3
2. Виявлення підозрілого предмета на об'єкті чи поблизу нього, що може видатися вибуховим пристроєм, а також радіоактивних, хімічних та інших матеріалів, які представляють небезпеку для життя і здоров'я персоналу об'єкта	стор. 5
3. Характерні ознаки, які вказують на можливу наявність вибухових пристроїв у підозрілому предметі	стор. 7
4. Вибух на території об'єкта	стор. 8
5. Зовнішній огляд листів і бандеролей на можливу наявність усередині відправлення вибухового пристрою або отруйних речовин	стор. 10
6. Про порядок прийому повідомлень по телефону, які містять загрози терористичного характеру	стор. 11
7. Надходження загрози в письмовій формі	стор. 14
8. Захоплення заручників на об'єкті	стор. 14
9. Отримання сигналу про евакуацію	стор. 15
10. Захоплення в заручники	стор. 16

Ці рекомендації розроблено штабом Координаційної групи Антитерористичного центру при управлінні Служби безпеки України в Івано-Франківській області на підставі розробок, наданих Штабом АТЦ при СБ України, аналізу документальних матеріалів, пов'язаних із розслідуванням злочинів терористичної спрямованості як у нашій країні, так і за кордоном з урахуванням особливостей поведінки людини в екстремальних і надзвичайних ситуаціях.

Враховуючи можливість здійснення терористичних актів на території підприємств, установ, організацій і фірм (надалі незалежно від форми власності - об'єктів), перед керівниками й співробітниками постають завдання як щодо забезпечення їхньої безпеки, так і щодо розробки та виконання плану дій у разі надходження повідомлень, які містять загрози терористичного характеру.

Мета цих рекомендацій - допомогти керівникам об'єктів, посадовим особам, персоналу служби безпеки (охорони) вжити заходи упереджувального характеру, правильно зорієнтуватися й ефективно діяти в надзвичайних

ситуаціях, забезпечити збереження життя і здоров'я персоналу об'єкта і матеріальних цінностей, створити необхідні умови для сприяння розслідуванню злочинів правоохоронними органами, а також прийняття рішень, спрямованих на усунення або зведення до мінімуму терористичних ризиків.

Основними, найбільш типовими способами тероризму прийнято вважати:

- напад, який може бути здійснено як відкрито, так із засідки (в тому числі з великої відстані, що забезпечує більш високий ступінь конспірації);
- мінування об'єктів промисловості, транспорту, зв'язку, військових об'єктів, житлових будинків;
- мінування місць постійного перебування об'єкта (жертви) або його автотранспорту;
- мінування маршруту пересування об'єкта злочинного зазіхання;
- застосування вибухових пристроїв, закамouflьованих під побутові предмети в місцях масового скупчення населення (ринки, стадіони, кінотеатри, культові споруди тощо);
- дії терориста-смертника, який використовує так званий «пояс шахіда» або автомобіль - «фугас»;
- застосування вибухових пристроїв у поштових посылках або бандеролях, що адресовані конкретній особі (жертві);
- використання отруйних речовин (у листах, службових документах, слухавках тощо);
- збройне захоплення заручників.

З погляду тимчасового фактора активізація терористичної діяльності припадає на періоди загострення соціально-політичної обстановки в країні або регіоні, проведення важливих політичних кампаній, укладення резонансних міжнародних угод. Саме використання такої обстановки для здійснення терористичних акцій є основним фактором у протиправній діяльності терористів. Одна з основних цілей, які ставить перед собою тероризм, - дискредитація держави. Тому в ситуаціях загрози здійснення теракту або вже скоєного злочину нерішучість і безвідповідальність керівників дискредитують державу більше, ніж протиправні дії терористів.

З урахуванням особливостей об'єкта, їх керівникам слід спільно із правоохоронними органами (СБУ, МВС, а також МНС) в обов'язковому порядку розробити інструкції та плани дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Практика показує, що при виборі безпосереднього об'єкта терористичної акції злочинці враховують не тільки його важливість, місце знаходження і значення, але й уразливість і доступність. Перевага віддається об'єктам, охорона яких здійснюється на низькому рівні, або не охороняються зовсім.

1. Заходи загальноупереджувального характеру

1.1. Створити концепцію охорони й оборони об'єкта за його периметром, а також внутрішньої території з обов'язковою прив'язкою до конкретного підприємства (місце розташування, тип місцевості, характер і особливості виробництва, інформація про внутрішнє планування будинків /приміщень/, наявність охорони та її характеристики, автоматизовані системи управління тощо).

1.2. Здійснити комплексне, комісійне обстеження стану надійності охорони об'єкта, посилити цілодобовий перепускний режим по допуску на об'єкт автотранспорту, персоналу і відвідувачів, виключити безконтрольне перебування на території сторонніх осіб. Проводити ретельну перевірку майна, що ввозиться або заноситься на об'єкт. Відмовляти в дозволі знаходження на об'єкті предметам із демаскуючими ознаками вибухових пристроїв, отруйних речовин і негайно повідомляти про такі випадки у правоохоронні органи. З цією метою використовувати технічні засоби (металодетектори, газоаналізатори, дзеркала для огляду автомобілів, кінолога із собакою тощо).

1.3. Виключити можливість перебування невстановлених транспортних засобів у безпосередній близькості і на території об'єкта.

1.4. Вжити додаткових заходів, спрямованих на інженерно-технічне укріплення об'єкта, додатково встановити модернізовані системи сигналізації та відеоспостереження в зонах підвищеного ризику;

1.5. Контролювати освітленість території об'єкта в темний час доби.

1.6. Створити спеціальну документацію (інструкції), які регламентують діяльність персоналу у разі можливих загроз, нападів терористів, пожежі, стихійного лиха, аварії технологічного обладнання тощо).

1.7. Підготувати й ознайомити персонал об'єкта з простими і зрозумілими інструкціями, пам'ятками й методичними рекомендаціями їхніх дій у разі терористичних загроз. Забезпечити співробітників охорони і служб безпеки засобами особистого самозахисту. З персоналом охорони об'єкта проводити заняття щодо відпрацьовування навичок евакуації та надання першої невідкладної медичної допомоги.

1.8. Перевіряти наявність і справність засобів пожежегасіння, систематично тренувати позаштатні пожежні бригади.

1.9. Оснастити телефони об'єкта, зазначені в офіційних довідниках, автоматичними визначниками номера й звукозаписною апаратурою. Систематично проводити інструктаж осіб, які мають доступ до офіційно відомого телефону об'єкта, щодо тактики ведення телефонної розмови з невідомою особою, яка попереджає про терористичну загрозу.

1.10. У разі загострення криміногенної обстановки в регіоні ввести чергування співробітників підрозділів безпеки, посилити контроль за роботою особового складу охорони, регулярно здійснювати перевірки несення служби в денний і нічний час.

- 1.11. Систематично коректувати схеми оповіщення співробітників об'єкта.
- 1.12. Сформувати в кожній черговій зміні охорони групи негайного реагування. У ході щоденних інструктажів уточнювати бойовий розрахунок особистого складу, який заступає на чергування, звертати особливу увагу на доведення оперативної обстановки, що складається на об'єкті, а також на необхідність посилення пильності й підвищення відповідальності співробітників.
- 1.13. Силами співробітників підрозділів охорони й безпеки організувати проведення систематичних (щоденних) обходів та оглядів об'єкта і прилеглої до нього території (особливу увагу приділяти місцям зосередження небезпечних речовин) з метою своєчасного виявлення несанкціонованих робіт на інженерних комунікаціях життєзабезпечення об'єкта, підозрілих предметів і запобігання закладанню вибухових пристроїв, а також установа сторони осіб, які виявляють необґрунтований або підвищений інтерес до об'єкта.
- 1.14. Підготувати з числа керівних співробітників об'єкта так звану кризову групу, на яку покласти управління об'єктом при виникненні надзвичайних ситуацій.
- 1.15. Регулярно проводити комісійну перевірку підсобних приміщень і територій, не допускати забруднення шляхів евакуації людей і транспорту.
- 1.16. Ввести в практику систематичне проведення перевірок проходження сигналів оповіщення від чергової зміни охорони до посадових осіб об'єкта та його персоналу.
- 1.17. Організувати практичні тренування зі співробітниками охорони і персоналом по діях при виникненні надзвичайної типової ситуації терористичного характеру.
- 1.18. Провести інструктивні заняття з персоналом про порядок дій при прийомі телефонних дзвінків із загрозами терористичного характеру і правила поводження з письмовими анонімними матеріалами.
- 1.19. Створити спеціальну групу реагування, до складу якої входять співробітники охорони й інженерно-технічний персонал, забезпечити їх необхідним спорядженням, екіпіруванням і технологічним обладнанням для відсічі та затримання нападаючих, ліквідації можливих загроз.
- 1.20. При укладенні договорів оренди будь-яких приміщень об'єкта обов'язково включати пункти (умови), які надають право адміністрації, підрозділам безпеки та охорони при необхідності здійснювати перевірку зданих в оренду приміщень на свій розсуд.
- 1.21. Здійснювати заходи щодо ретельнішого підбору персоналу об'єкта, в тому числі допоміжного складу (при прийомі на роботу, переміщенні по службі, закінченні визначених термінів). Більш ретельно здійснювати перевірку й допуск на об'єкт фахівців сторонніх організацій, які залучаються для виконання робіт за договорами.

1.22. Забезпечити чергову службу охорони об'єкта комплектом технічної документації (схеми території об'єкта, плани поверхів, розташування систем відеоспостереження, вентиляції, електропостачання, зв'язку, зовнішніх комунальних мереж тощо).

1.23. Підготувати засоби зв'язку до безперебійної роботи в інтересах правоохоронних органів, передбачити можливість організації резервних видів зв'язку і пунктів управління установою. Оснастити чергові групи негайного реагування додатковими радіозасобами зв'язку. Розробити переговорні таблиці. У разі терористичних загроз переговори вести тільки з використанням ключових слів із переговорних таблиць.

Примітка: *Пам'ятайте, відповідно до чинного законодавства України керівник несе персональну відповідальність за життя й здоров'я своїх співробітників, а також за збереження майна та матеріальних цінностей керованої ним організації!*

2. Виявлення підозрілого предмета на об'єкті чи поблизу нього, що може видатися вибуховим пристроєм, а також радіоактивних, хімічних та інших матеріалів, які представляють небезпеку для життя і здоров'я персоналу об'єкта

2.1. Для персоналу:

2.1.1. Якщо виявлений предмет не повинен, як вам здається, знаходитися «в цьому місці й у цей час», не залишайте цей факт без уваги, точно визначте місце підозрілого предмета.

2.1.2. Пам'ятайте: зовнішній вигляд предмета може ховати його справжнє призначення. Як камуфляж (маскування) для вибухового пристрою використовують звичайні побутові предмети: сумки, пакети, згортки, коробки, іграшки тощо.

2.1.3. Не починайте самостійно ніяких дій із знахідками або підозрілими предметами, які можуть виявитися вибуховими пристроями, - це може призвести до їх вибуху, численних жертв і руйнувань.

2.1.4. Якщо ви виявили забуту або нічийну річ у громадському транспорті, не соромтеся опитати людей, які знаходяться поруч. Зробіть спробу встановити, чия вона або хто міг її залишити. Якщо господар не встановлений, негайно повідомте про знахідку водію (машиністу).

2.1.5. Якщо ви виявили підозрілий предмет у під'їзді свого будинку, опитайте сусідів, можливо, він належить їм. Якщо власник не встановлений, негайно повідомте про знахідку у ваше відділення міліції.

2.1.6. Якщо ви виявили підозрілий предмет на об'єкті або на його території, негайно повідомте про знахідку адміністрації, охороні службі безпеки об'єкта.

2.1.7. Не торкайтеся, не розкривайте та не пересувайте підозрілу знахідку.

2.1.8. Зафіксуйте час виявлення підозрілої знахідки;

2.1.9. Намагайтеся зробити так, щоб люди відійшли якнайдалі від небезпечної знахідки.

2.1.10. Обов'язково дочекайтеся прибуття оперативно-слідчої групи правоохоронних органів.

2.1.11. Не забувайте, що ви є самим найважливішим очевидцем (свідком).

2.2. Для керівництва об'єкта

2.2.1. Керівник об'єкта при одержанні інформації про виявлення підозрілого предмета на території об'єкта негайно повинен повідомити про те, що трапилося, чергову службу за телефонами регіональних підрозділів УСБУ й УМВСУ, передбачених схемою оповіщення, а також машини швидкої допомоги й аварійних служб.

2.2.2. Опитуванням заявника й очевидців установіть:

- час виявлення підозрілого предмета;
- точно визначите його місце перебування;
- хто залишив підозрілий предмет (чоловік, жінка, вік, прикмети, одяг, хода тощо).

2.2.3. Зафіксуйте установчі дані осіб, які виявили підозрілу знахідку, й забезпечте їхню присутність на момент прибуття оперативно-слідчої групи правоохоронних органів.

2.2.4. Дайте вказівку (й обов'язково проконтролюйте її виконання) не наближатися, не торкатися, не розкривати, не перевертати підозрілу знахідку, не заливати її рідиною, не засипати піском і ґрунтом, не користуватися радіо- та електроапаратурою, переговорними пристроями поблизу підозрілої знахідки.

2.2.5. Дайте вказівку на тимчасову зупинку роботи об'єкта або його окремих структурних підрозділів. Організувати евакуацію персоналу об'єкта, використовуючи маршрути, віддалені від місця перебування підозрілого предмета.

2.2.6. Дайте вказівку співробітникам охорони, служби безпеки - по можливості зробити фото підозрілої знахідки, оточити місце розташування підозрілого предмета і знаходитися на безпечній відстані від нього.

2.2.7. При необхідності організуйте відключення побутових і виробничих комунікацій - газу, води й електрики.

2.2.8. Якщо з виявленим предметом з ознаками вибухового пристрою відбувалися будь-які дії до прибуття представників правоохоронних органів, необхідно дочекатися появи фахівців-вибухотехніків і обов'язково повідомити їх про здійснення маніпуляцій із підозрілою знахідкою.

2.2.9. Не знижуючи рівня охорони об'єкта, забезпечте можливість безперешкодного проходу або проїзду до підозрілого предмета співробітників і транспорту оперативно-слідчої групи.

2.2.10. Надайте можливість і умови співробітникам оперативно-слідчої групи поспілкуватися із заявником і очевидцями, які підходили до підозрілого предмета.

2.2.11. Оперативно й точно виконуйте всі вказівки та рекомендації фахівця-вибухотехніка і старшого представника від правоохоронних органів.

2.2.12. Посильте контроль за роботою особового складу охорони по всьому об'єкту. Можливі терористичні прояви або аналогічного, або іншого характеру в будь-яких місцях на території об'єкта.

Примітка: *Необхідно пам'ятати, що марна витрата часу при загрозі вибуху може призвести до численних людських жертв!*

3. Характерні ознаки, які вказують на можливу наявність вибухових пристроїв у підозрілому предметі

3.1. Підозрілі обставини появи предметів - сумок, пакетів, коробок, металевих і скляних ємностей тощо, залишених без догляду власниками "в цьому місці і в цей час". Підозрілі обставини появи свіжопоштукатурених або свіжопофарбованих місць на стінах, свіжоскопаної ділянки землі або купи сміття на шляху проходження.

3.2. Наявність у предметів характерного вигляду штатних боєприпасів, навчально-імітаційних, сигнальних, освітлювальних, піротехнічних виробів.

3.3. Наявність очевидних деталей, які приводять вибухові пристрої (ВП) в дію (елементи постачання, тумблери, кнопки, таймери, проводи тощо).

3.4. Прослуховування роботи годинного механізму, якого чути з предмета, підозрілого на ВП.

3.5. Наявність у предмета запаху бензину, газу, розчинника, пально-мастильних матеріалів, а також інших хімічних речовин.

3.6. Наявність електроприводів (антен, мобільних телефонів), світловоду, який мигтить або безупинно горить.

3.7. Наявність диму, який виходить із предмета.

3.8. Незвично велика маса предмета (наприклад - коробка з-під цукерок, банка з-під кави, книга, записник тощо).

3.9. Наявність у дверях або вікні будь-яких сторонніх предметів, прикріплених до них шнуром, проводом або скотчем.

Автомобіль є дуже зручним об'єктом для "персонального" вибуху з цілої низки причин: його легко впізнати, він перевозить тих самих людей по тих же самих маршрутах, його залишають без догляду на невизначений час, якого вистачить для закладання вибухового пристрою не тільки під днищем, а й у салоні автомобіля. Якщо за автомобілем відсутнє постійне й ретельне спостереження, необхідно (перед тим як зняти із сигналізації) оглянути місце паркування та сам автомобіль.

Оглядаючи поверхню землі або асфальту біля і під автомобілем, потрібно звернути увагу на:

- 3.10. Сліди від взуття біля автомобіля, залишені людиною, яка стояла обличчям до автомобіля.
- 3.11. Вм'ятини, що могли залишитися від підйомних механізмів, які використовувалися для піддомкращування при кріпленні вибухового пристрою на днищі.
- 3.12. Грудки землі або дорожнього покриття, які могли бути викинуті з-під автомобіля при закладенні вибухового пристрою.
- 3.13. Стан каналізаційних ґрат, люків, зливних труб урн для сміття, які знаходяться поруч з автомобілем.
- 3.14. Наявність сторонніх предметів (пакетів, сумок, залишків ізоляційної стрічки, скотчу, обрізків проводів тощо) біля або під автомобілем.

При огляді автомобіля звернути увагу на наявність:

- 3.15. Електропроводів, що проникають усередину автомобіля (вікна, двері, багажник, капот, кришку бензобака).
- 3.16. Відбитків пальців або інших слідів на багажнику, капоті або ковпаках коліс.
- 3.17. Підозрілих проводів, пристроїв, які прикріплені до кузова, двигуна, вентилятора, сторонніх предметів у вихлопній трубі, в горловині бензобака, під бамперами, крилами, бензобаком, біля акумулятора, кондиціонера тощо.
- 3.18. У салоні автомобіля необхідно звернути увагу на пакети і конверти, яких ви не бачили раніше, стан чохла, килимків, вміст ящиків для ручної поклажі.

Примітка: *Практично всі вибухові речовини, які входять до складу вибухового пристрою, отруtnі, чутливі до механічних впливів і нагрівання. Поводження з ними вимагає уваги й обережності!*

Кожний саморобний вибуховий пристрій містить два обов'язкових елементи: вибухові речовини й засіб його ініціювання. Додатковими елементами можуть бути: оболонка заряду, корпус пристрою, камуфляж, запобіжно-виконавчий механізм, елементи, які уражають (сталеві кульки від підшипників діаметром від 3 до 7 мм, металеві гайки, цвяхи, шурупи, обрізки дроту й пластикові голки). Усіма типами таких елементів ураження пластичні види зарядів буквально начиняються, як пироги. До твердих шашок ці елементи кріпляться ізоляційною стрічкою або скотчем.

4. Вибух на території об'єкта

У разі вибуху необхідно негайно організувати й забезпечити виконання таких основних заходів:

- 4.1. За списком екстреного виклику викликати на об'єкт представників правоохоронних органів, пожежних, швидку допомогу, рятувальників,

комунальні служби (газ, електрика, тепло). У своєму повідомленні дати характеристику (опис) того, що відбулося.

4.2. Забезпечити можливість безперешкодного під'їзду до місця події автомашин правоохоронних органів, швидкої медичної допомоги, пожежної охорони, служб експлуатації.

4.3. Дати вказівку на тимчасову зупинку роботи об'єкта або його окремих структурних підрозділів. Організувати евакуацію персоналу з району вибуху, зруйнованих чи ушкоджених вибухом приміщень.

4.4. До прибуття служби швидкої допомоги надати постраждалим екстрену медичну допомогу.

4.5. Відключити подачу електроенергії, газу, води, тепла в ушкоджені вибухом приміщення.

4.6. Оточити місце вибуху й забезпечити його ізоляцію до прибуття оперативно-слідчої групи.

4.7. При виникненні пожежі вжити заходів щодо її гасіння власними силами й наявними протипожежними засобами.

4.8. Якщо ви не можете вийти з приміщення через виниклу пожежу, то вийдіть на балкон, відкрийте або розбийте вікно і голосно покличете на допомогу.

4.9. При можливості вжити заходів щодо блокування засобів зв'язку у приміщенні або в самій організації. Для безперебійної роботи засобів зв'язку і в інтересах правоохоронних органів задіяти наявні резервні види зв'язку та пункти управління установою.

У терористичних цілях можуть відбуватися не тільки вибухи, але й підпали промислових об'єктів, адміністративних будинків, житлових будівель, автомобілів та іншої власності юридичних і фізичних осіб. Найбільш поширеними засобами підпалу є:

4.10. Легкозаймисті й пальні рідини (бензин, гас, розчинники тощо).

4.11. Смолоскипи, гноти і джгути з паперу та інші запалювальні речовини, тирса, промочені гасом і покладені, наприклад, у консервну банку з деревним вугіллям, яке горить.

4.12. Електропобутові прилади, включені в мережу й накриті легкозаймистим матеріалом.

4.13. Електричні проводи з ушкодженою ізоляцією для короткого замикання.

4.14. Спеціально зіпсовані електропатрони без лампочок із вставленими металевими пластинами, які спричиняють коротке замикання при включенні мережі й спалахуванні предметів обстановки.

4.15. Різного роду пристрої та пристосування для створення штучного короткого замикання в електричному ланцюзі за допомогою годинникових механізмів.

4.16. Пристрої й засоби для з'єднання несумісних пожеженобезпечних речовин.

5. Зовнішній огляд листів і бандеролей на можливу наявність усередині відправлення вибухового пристрою або отруйних речовин

5.1. Кустарний (саморобний) спосіб виготовлення упакування поштового відправлення: нестандартна коробка, пакет або конверт, непрофесійний спосіб заклеювання; використання липких побутових або електроізоляційних стрічок, додаткового спеціального клею.

5.2. Незвично важка вага й нерівномірне заповнення внутрішньої порожнини поштового відправлення.

5.3. Наявність великої кількості поштових марок, незвичайні написи типу «особисто», «конфіденційно», «розкрити тут» тощо; виконання адреси відправника й одержувача друкованими літерами або шляхом наклеювання літер, вирізаних із типографського тексту.

5.4. Відсутність зворотної адреси відправника або розбіжність із фактичним місцем відправлення за штемпелем поштового відправлення.

5.5. Наявність усередині поштового відправлення металевих предметів, джерел струму, які можуть виявитися елементами конструкції вибухового пристрою.

5.6. Наявність усередині поштових відправлень сипучих речовин, які виявляються при просвічуванні об'єкта.

5.7. Масляні або інші плями на поверхні, що вказують на знаходження усередині речовин із відповідними властивостями; незвичайний запах, що виходить від поштового відправлення;

5.8. Розриви упакування й дивні за своїм призначенням предмети (фольга, електричні комутаційні вироби тощо), які виступають із місць розриву, а також наявність у розривах часток, що нагадують порох або іншу вибухову речовину.

5.9. Незвично тверде або громіздке упакування поштового відправлення.

5.10. Наполегливе бажання посильного (кур'єра) вручити передачу, посылку, лист особисто в руки конкретному адресату.

5.11. У разі виявлення підозрілого пакета, бандеролі або листа необхідно:

- ізолювати предмет (опечатати в чистий целофановий пакет або герметичне упакування);

- доповісти про підозрілу знахідку керівництву об'єкта (або охороні - в нічний час);
- покинути приміщення самому і вивести інших присутніх звідти, де знаходиться підозрілий предмет;
- зняти засоби індивідуального захисту й опечатати їх у целофановому пакеті;
- у разі виявлення невідомої сипучої речовини в листі - промити руки й обличчя проточною водою, а потім вимити їх з милом, після чого обов'язково звернутися до лікаря.

Примітка: Необхідна надзвичайна обережність при поводженні з поштовими відправленнями підозрілими на наявність вибухових речовин або отруйних речовин. Огляд підозрілих поштових відправлень необхідно проводити з застосуванням засобів індивідуального захисту органів дихання (маски) й рук (гумових рукавичок). Предмет не можна кидати, згинати, трясти й піддавати іншим механічним діям!

6. Про порядок прийому повідомлень по телефону, які містять загрози терористичного характеру

На сьогодні телефон є основним каналом надходження повідомлень, які містять інформацію про закладені вибухові пристрої, про захоплення людей у заручники, вимагання й шантаж.

Як правило, фактор раптовості, виниклий панічний, а часом і шоківий стан, та й сама отримана інформація приводять до того, що людина виявляється не в змозі правильно відреагувати на дзвінок, оцінити реальність загрози й одержати максимум відомостей із розмови.

З метою забезпечення розшуку осіб, які висловлюють по каналах телефонного зв'язку анонімні загрози здійснення актів тероризму чи повідомляють про можливе їх здійснення на підприємстві або стосовно керівників та окремих службовців підприємства, при опитуванні особи, яка одержала анонімне телефонне повідомлення про терористичний прояв, необхідно одержати детальні відомості про всі обставини анонімного дзвінка. Телефон є засобом зв'язку, який часто використовують як злочинці (для передачі повідомлень про закладені бомби, захоплення людей і висунення політичних чи корисливих вимог викупу, про шантаж та інші кримінальні прояви), так і «телефонні хулігани», що висловлюють уявні загрози різного характеру. Приймаючи анонімне телефонне повідомлення про можливе здійснення актів тероризму, необхідно пам'ятати, що такого виду дзвінки містять важливу криміналістичну інформацію, і тому необхідно в розмові з анонімом запам'ятати й зафіксувати якнайбільше зведень.

Значну допомогу правоохоронним органам в оперативно-розшукових заходах за цими фактами дасть проведення інструктажів персоналу щодо порядку дій при прийомі телефонних повідомлень із загрозами терористичного характеру.

Не залишайте без уваги жодного подібного сигналу. Забезпечте своєчасну передачу інформації в правоохоронні органи.

6.1. Зафіксуйте дату, час і тривалість анонімного дзвінка, місце установки телефону, на який надійшов дзвінок, його номер, приналежність конкретному підрозділу й співробітнику.

6.2. При відсутності у Вас телефону з визначником номеру (АВН) слід спробувати встановити звідки пройшов дзвінок у такий спосіб: після розмови з невідомою особою необхідно **не кладучи слухавку на важіль телефону(!)**, терміново подзвонити черговому Управління СБ України або черговому УМВС України повідомити про розмову. Чергові вказаних відомств мають право через відповідних чергових АТС отримати дані щодо номеру абонента, який Вам телефонував (приватним особам така інформація не видається);

6.3. При наявності АВН відразу запишіть номер телефону, який визначився, в зошит (записник), що дозволить уникнути його випадкової втрати. При наявності звукозаписної апаратури відразу ж витягніть касету (мінідиск) із записом розмови й вживте заходів для її збереження. Обов'язково поставте на її місце іншу касету. Можливий другий дзвінок зловмисника. Пам'ятайте, що без номера особи, яка телефонувала, і фонограми розмови в правоохоронних органів украї мало матеріалів для проведення оперативно-розшукових заходів і відсутня доказова база для використання в суді.

6.4. Відзначте характер дзвінка - міський або міжміський.

6.5. При одержанні анонімного дзвінка зробіть спробу «зав'язати розмову» з анонімом і спробувати схилити його до добровільної відмови від задуманої акції. Зверніться до аноніма з проханням детально викласти свої вимоги, загрози, претензії, доки ви детально не занотуєте їх для подальшої доповіді і їхнього виконання, посилаючись на те, що ви самі не в змозі прийняти рішення щодо їх виконання.

6.6. Обов'язково відзначте звуковий фон при розмові з анонімом (шум автомашин або залізничного, авіаційного транспорту, звук теле- або радіоапаратури, голоси тощо).

6.7. Під час розмови відзначте стать і вік особи, яка дзвонила, особливості її (його) мовлення:

- голос (голосний, тихий, низький, високий, спокійний, істеричний, знайомий, змінений, дитячий);
- темп мовлення (швидкий, нормальний, повільний);
- вимова (виразна, перекручена, із заїканням, шепелява, з акцентом чи діалектом, у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння);
- манера мовлення (розв'язна, із глузуванням, із нецензурними виразами, правильна літературна);
- загроза відтворена з магнітофонної плівки;
- загроза прочитана з паперу (заздалегідь приготовлений текст);

- зміст загрози - імпровізація того, хто дзвонив.

6.8. Якщо можливо, ще в процесі розмови, через колег (співробітників) спробувати повідомити про анонімний дзвінок, який триває, керівництву об'єкта, в службу безпеки (службу охорони) підприємства або на телефонну станцію, якщо ні - негайно після його закінчення.

6.9. Необхідно, якщо це можливо, під час розмови одержати відповіді на такі питання:

- куди, кому, за яким номером телефону дзвонить ця людина?
- які конкретні вимоги він (вона) висуває?
- висуває вимоги він (вона) особисто, виступає в ролі посередника або представляє якусь групу осіб, організацію?
- на яких умовах він (вона) або вони згодні відмовитися від задуманого?
- як і коли з ним (з нею) можна зв'язатися?
- кого Ви можете або повинні сповістити про цей дзвінок?

6.10. Зробіть спробу домогтися від того, хто дзвонить, максимально можливого проміжку часу для прийняття Вами або керівництвом об'єкта рішень для «задоволення його вимог» або здійснення будь-яких інших дій;

6.11. Після закінчення розмови з анонімом негайно повідомити всі дані про обставини прояву, зміст загроз чи відомостей, викладених анонімним абонентом, з характеристикою його голосу, мовлення, манери викладу загроз і вимог, повідомити керівнику служби безпеки (служби охорони) підприємства для прийняття ними негайних заходів щодо запобігання й локалізації можливих тяжких наслідків.

6.12. Дати вказівку (для керівника) на тимчасову зупинку роботи об'єкта або його окремих структурних підрозділів. Організувати евакуацію персоналу об'єкта, використовуючи маршрути евакуації.

6.13. По пам'яті складіть докладний опис висловлених загроз або відомостей про передбачувані акти тероризму, а також висунуті ультиматуми й інші вимоги та зафіксуйте їх на папері.

6.14. Щоб уникнути поширення слухів і паніки, обговорювати отриману від аноніма інформацію з іншими співробітниками не рекомендується.

6.15. У разі отримання повідомлень терористичного змісту через Internet:

- негайно повідомити про те, що трапилося, особі, відповідальній за безпеку підприємства або організації, керівнику;
- не виконувати ніяких робіт на комп'ютері, куди надійшло повідомлення із загрозами; не вилучати повідомлення і не змінювати конфігурацію програм;

- забезпечити безперешкодний доступ співробітникам правоохоронних органів до комп'ютера, куди надійшло повідомлення.

Примітка: *Не бійтеся залякувань злочинців, по закінченню розмови негайно повідомте про нього в правоохоронні органи. Якщо є побоювання, що Ваш телефон прослуховують злочинці, перетелефонуйте з іншого номера. Практика показує, що приховання факту подібних загроз значно ускладнює становище й сприяє безкарному вчиненню злочину!*

7. Надходження загрози в письмовій формі

7.1. Загрози в письмовій формі можуть надходити до вас (як до керівника об'єкта) як поштою, так і в різного роду анонімних матеріалах (записках, написах, інформації на дискеті тощо).

7.2. Після отримання такого документа ставтеся до нього максимально обережно.

7.3. Намагайтеся не залишати на ньому відбитків своїх пальців.

7.4. Не мніть документ, не робіть на ньому позначок. По можливості покладіть його в чистий поліетиленовий пакет, що закривається щільно, і помістіть в окрему жорстку папку.

7.5. Якщо документ надійшов у конверті, його розкриття виконуйте тільки з лівого або правого боку, акуратно відрізаючи краї ножицями.

7.6. Зберігайте все: сам документ із текстом, будь-які укладення, конверт й упакування, - нічого не викидайте;

7.7. Не розширюйте коло осіб, знайомих зі змістом документа.

7.8. Анонімні матеріали надсилаються в правоохоронні органи з супровідним листом, в якому вказуються конкретні ознаки анонімних матеріалів (вигляд, кількість, яким способом і на чому виконаний, із яких слів починається і якими закінчується текст тощо), а також обставини, пов'язані з їхнім поширенням, виявленням чи отриманням.

7.9. Анонімні матеріали не повинні зшиватися, склеюватися, на них не дозволяється робити написи, підкреслювати або обводити окремі місця в тексті, писати резолюції й вказівки, також забороняється їх м'яти і згинати. При виконанні резолюцій й інших написів на супровідних документах не повинно залишатися втиснених слідів на анонімних матеріалах.

7.10. Вказане допоможе правоохоронним органам при проведенні подальших криміналістичних досліджень.

8. Захоплення заручників на об'єкті

Будь-який об'єкт може стати місцем захоплення або утримання заручників. При цьому терористи можуть домагатися досягнення своїх політичних цілей або отримання викупу. У подібних ситуаціях як посередника при переговорах на початковій стадії терористи звичайно використовують керівників об'єктів.

В усіх випадках життя людей стає предметом торгу й знаходиться в постійній небезпеці.

Захоплення завжди відбувається зненацька. Водночас виконання заходів упереджувального характеру допоможе знизити ймовірність захоплення людей на об'єкті.

При захопленні людей у заручники на об'єкті необхідно:

8.1. Про ситуацію, яка склалася на об'єкті, негайно повідомити в правоохоронні органи (керівництву об'єкта і персоналу).

8.2. При можливості блокувати місце події, використовуючи сили й засоби охорони об'єкта.

8.3. Підвищити пильність охоронців на всіх постах. Перевести систему відеоспостереження об'єкта в режим запису.

8.4. Не вступаючи в переговори з терористами за власною ініціативою, по можливості виконувати їхні вимоги, якщо це не пов'язано із загрозою життю й здоров'ю людей, не суперечити злочинцям, не ризикувати життям оточуючих і своїм власним.

8.5. Не допускати дій, які можуть спровокувати нападаючих до застосування зброї і людських жертв.

8.6. Дати вказівку на тимчасову зупинку роботи об'єкта або його окремих структурних підрозділів. Забезпечити евакуацію персоналу, що опинився поза місцем захоплення заручників.

8.7. Припинити доступ на об'єкт людей і проїзд автотранспорту.

8.8. Ужити заходів щодо безперешкодного проходу й проїзду на об'єкт співробітників правоохоронних органів, МНС, автомашин швидкої медичної допомоги.

8.9. Після прибуття спецпідрозділів (правоохоронних органів) надати їм усю необхідну інформацію: схеми об'єкта, плани поверхів, розташування систем відеоспостереження, вентиляції, електропостачання тощо.

8.10. Надалі діяти відповідно до розпоряджень керівника антитерористичної операції.

9. Отримання сигналу про евакуацію

Отримавши повідомлення від представників влади або правоохоронних органів про початок евакуації, дотримуйтесь спокою й чітко виконуйте їхні команди. Не допускайте паніки, істерики і поспіху. Приміщення покидайте організовано. Пам'ятайте, що від злагодженості й чіткості Ваших дій буде залежати життя і здоров'я багатьох людей.

Якщо Ви знаходитесь на своєму робочому місці, послідовно виконайте такі дії:

- 9.1. Без поспіху, істерики і паніки сховайте службові документи у сейф або шухляди столу, які закриваються на ключ.
- 9.2. Візьміть із собою особисті речі, документи, гроші, цінності.
- 9.3. Закрийте вікна, балкон, виключіть оргтехніку, електроприлади, освітлення, воду, газ.
- 9.4. Візьміть із собою і за необхідністю використовуйте індивідуальні засоби захисту (протигаз, респіратор).
- 9.5. Закрийте двері на ключ, ключ залиште в замку (якщо ви знаходитесь в квартирі, обов'язково закрийте вхідні двері на замок - це захистить квартиру від можливих мародерів).
- 9.6. Покиньте приміщення, рухайтесь маршрутами, позначеними в схемах евакуації, виключаючи можливість користування ліфтами.
- 9.7. При подоланні задимленої ділянки необхідно користуватися вологою пов'язкою.
- 9.8. Допоможіть в евакуації літнім і хворим (постраждалим) людям.
- 9.9. Відійдіть від будинку й виконуйте команди евакуаторів.
- 9.10. Повертайтеся в залишене приміщення тільки після дозволу відповідальних осіб.

Примітка: При надходженні сигналу про евакуацію - евакуацію матеріальних носіїв інформації з обмеженим доступом здійснювати відповідно до вимог Постанови КМ України «Про порядок організації і забезпечення режиму таємності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, установах і організаціях» від 02.10.2003 року № 1561.

10. Захоплення в заручники

На жаль, будь-яка людина за збігом обставин може опинитися заручником у терористів і бандитів. При цьому Ваше життя стає предметом торгу: політичного чи корисливого. Пам'ятайте! Ваша мета — залишитися живим.

Психологи й співробітники антитерористичних підрозділів дають такі рекомендації:

10.1. Хоч «професійне» захоплення заручників характеризується тривалою підготовкою, в перші миті теракту нерідко виникає плутанина і з'являється можливість сховатися. Однак діяти потрібно блискавично, доки терористи цілком не оволоділи ситуацією. Якщо поруч немає терориста і немає можливості ураження, не можна просто стояти на місці. Якщо є така можливість, необхідно втекти з місця передбачуваного захоплення. Ні в якому разі не треба нападати на озброєного терориста.

10.2. Потрібно налаштуватися на те, що моментально вас ніхто не звільнить. Необхідно психологічно підготувати себе на тривале перебування поруч із терористами. При цьому варто переконливо знати, що врешті-решт ви обов'язково будете звільнені. Необхідно також пам'ятати, що для співробітників

підрозділів спецпризначення на першому місці - життя заручників, а не їхнє власне життя.

10.3. Заручників не збираються вбивати прямо зараз - інакше не було б сенсу захоплювати людей. Тому потрібно опанувати себе, не панікувати, не робити зайвих рухів і спробувати заспокоїти тих, хто опинився в такій же біді.

10.4. Непохитно і стримано переносить нестатки, образи й приниження терористів, не дивіться в очі злочинцям, не поведіться зухвало. Знаходячись поруч із терористами, необхідно встановити з ними спільний психологічний контакт. Не обов'язково потрібно з ними розмовляти. Але в жодному разі не потрібно кричати, висловлювати своє обурення, голосно плакати, тому що дуже часто терористи знаходяться під впливом наркотичних засобів і загалом дуже збуджені. Тому плач і крики діють на них дуже негативно й викликають зайву агресію.

10.5. Не допускайте дій, що можуть спровокувати злочинців до застосування фізичної сили або зброї та привести до людських жертв.

10.6. Побиття й катування стосовно заручників не дуже типові. Вони трапляються, коли серед членів банди виявляється садист або коли заручник, на думку викрадачів, має у своєму розпорядженні цінну інформацію. Однак найчастіше терористи знімають стрес наркотиками й алкоголем, що не обіцяє заручнику нічого позитивного. Ось чому бажано швидко створити психологічний портрет кожного з бандитів, щоб знати, до кого можна звертатися з питаннями і проханнями. У будь-якому разі викрадачі повинні бачити в заручнику якщо не союзника, то, принаймні, того, хто надзвичайно зацікавлений у виконанні їхніх вимог. Якщо терористи пропонують заручнику написати слізне послання владі, від цього не можна відмовлятися з побоювання зіпсувати собі репутацію. Люди на волі прекрасно розуміють, що таке послання не є добровільним.

10.7. При допиті прагніть відповідати односкладово. Говоріть чітко й впевнено. Не затягуйте час відповіді. Висуваючи будь-які вимоги щодо утримування заручників, аргументуйте їх у формі, зрозумілій для терористів. Якщо з вами розмовляють, то спробуйте внести розкол у групу терористів.

10.8. При необхідності виконуйте вимоги злочинців, не суперечте їм, не ризикуйте життям оточуючих і своїм власним, намагайтеся не допускати істерики і паніки.

10.9. Питайте дозвіл у людей, які захопили вас, на здійснення будь-яких дій: сісти, встати, попити, сходити в туалет тощо.

10.10. Треба намагатися допомогти тим заручникам, які цього потребують - хворим, літнім, дітям, жінкам, просто нервовим людям.

10.11. Необхідно налаштувати себе на те, що досить тривалий час ви будете позбавлені їжі, води й можливо руху. Тому потрібно економити сили. Якщо повітря в приміщенні мало, необхідно менше рухатися, щоб більш економно витратити кисень. Основними загрозами здоров'ю в полоні є

недоїдання, недоброякісна їжа або вода, а також холод і гіподинамія. Якщо вам забороняють пересуватися по будинку (щоб не атрофувалися м'язи, не порушився кровообіг, дихання і травлення), потрібно декілька разів на добу намагатися розминати по черзі різні групи м'язів рук, ніг, спини, хоча б по кілька хвилин, тобто необхідно примушувати себе рухатися, ці ж вправи допоможуть зігрітися.

10.12. Крім цього, необхідно примушувати працювати свій головний мозок, щоб не замкнутися в собі і не втратити психологічний контроль. Згадуйте зміст книг, вирішуйте математичні завдання, якщо хто-небудь знає молитви, може молитися. При цьому необхідно твердо знати, що з терористами ведуться переговори і, врешті-решт, ви обов'язково будете звільнені.

10.13. Якщо ви поранені, намагайтеся не рухатися, цим ви скоротите втрату крові, намагайтеся самостійно надати собі першу долікарську допомогу;

10.14. Терористи відсікають заручника від ЗМІ й найчастіше позбавляють його навіть наручних годинників, насамперед не можна випасти з контексту реального часу: необхідно вести календар. Якщо в приміщенні відсутні вікна, уявлення про час доби доведеться отримувати непрямим шляхом, зокрема по поведінці викрадачів. Розміри порцій подаваної їжі іноді допоможуть визначити сніданок, обід або вечерю. Зникнення шуму, який доносився з автостради, може свідчити про настання ночі, крик півня вказує на світанок тощо. У будь-якому разі потрібно вірити в швидкий благополучний результат: вас шукають і обов'язково врятують.

10.15. Будьте уважні, намагайтеся запам'ятати прикмети злочинців, характерні риси їхніх облич, одяг, імена, прізвиська, можливі шрами й татуювання, особливості мовлення та манеру поведінки, хто в них лідер, які їхні плани, який у них розподіл ролей, тематику розмов тощо. Намагайтеся фіксувати всі події, які супроводжують захоплення. Часто терористи намагаються сховатися, тому вони переодягаються в одяг заручників, бажаючи зберегти своє життя.

10.16. При можливості, використовуючи будь-який доступний спосіб зв'язку, без ризику для життя, проявляючи обережність, спробуйте повідомити про те, що відбулося, в правоохоронні органи, підрозділ безпеки або службу охорони об'єкта. При наявності у вас мобільного телефону виключіть у нього сигнал голосного виклику, сховавши і залишивши телефон включеним; повідомте наявну у вас інформацію, у максимально можливий час залишайтеся на зв'язку.

10.17. У період підготовки штурму місце утримування заручника переважно знаходиться на прослуховуванні. Деяка інформація стане дуже корисною для бійців спецпідрозділу. У розмові з викрадачами можна спробувати передати їм: «Вас же п'ять осіб, невже ви думаєте, що я втечу?» Так штурмова група дізнається про чисельність банди. Або можна вигукнути: «Вам добре в кожухах, а я у своєму пальто зовсім змерз». Так жертва дасть знати, в

кого при штурмі не варто стріляти. Фраза «Ви отут веселитесь, а мені як!» може повідомить про пияцтво бандитів і втрату ними пильності.

10.18. Якщо на вас знаходиться бомба, якщо ви прикуті наручниками, потрібно без паніки голосом або рухом руки дати зрозуміти про це співробітникам спецслужб. При плануванні спецоперацій здійснюється контроль місць утримування. Тому якщо ви регулярно будете повторювати «На мені бомба, на мені бомба...», то ті, кому треба, це почують;

10.19. Якщо в приміщення, де знаходяться заручники й терористи потрапила газова шашка, необхідно впасти на підлогу. Якщо є яка-небудь волога тканина, накрити нею обличчя, щоб було легше дихати. Якщо немає води, то скористайтеся власною сечею.

10.20. Зрозуміло, кожний заручник мріє про втечу, однак наважитися на це необхідно лише при існуванні дуже високої ймовірності успіху. Інакше викрадачі не тільки суворо розправляться з утікачем, але до того ж підсилять охорону, не залишивши шансу іншим.

10.21. Момент силового звільнення (штурму) є критичним для заручника. Терористи наприкінці можуть зганяти зло невдачі на своїх полонених. Але ще небезпечніше, якщо спецпідрозділ сплутає заручника з терористом: це - неминуха смерть, у них тільки доли секунди на міркування, в кого стріляти. Від заручника вимагається якнайменше висуватися під кулі й ні в якому разі не брати в руки зброю викрадачів. З початком штурму потрібно впасти на підлогу обличчям униз (якщо є можливість - сховатися за будь-який масивний предмет), закрити руками голову і не рухатися, щоб визволителі не запідозрили прихованої зброї. Ні в якому разі не бігти назустріч співробітникам спецслужб або від них, тому що вони можуть прийняти вас за злочинця. Якщо є можливість, тримайтеся подалі від отвору дверей, вікон, балконів (при обстрілі осколки скла й будівельних конструкцій можуть заподіяти додаткові травми). Також потрібно триматися подалі від терористів, тому що при штурмі по них будуть стріляти снайпери спецпідрозділу. Терористи нерідко намагаються укритися серед заручників, тому потрібно бути готовим до досить грубої поведінки тих, хто звільняє, - наручники, стусани, особистий огляд. При цьому варто голосно повторювати своє ім'я і прізвище, однак ні в якому разі не протестувати: нерви бійців у ході смертельно небезпечної для них операції напружені до кінця.

10.22. Якщо ви почули удари шумових світло-гранат, які розриваються, коли яскраве світло б'є в очі, звук ударяє по вухах або ви відчули різкий запах диму, необхідно просто впасти на підлогу, закрити очі, ні в якому разі їх не терти, закрити голову руками й чекати, доки співробітники спеціальних підрозділів не виведуть вас із будинку. Якщо сльозоточивий газ потрапив вам в очі - швидко і часто кліпайте, викликаючи сльози.

10.23. Якщо раптом відбувся несанкціонований вибух, і Ви опинилися засипаними, необхідно визначити вільне місце, в яке ви могли б переміститися. По можливості, якщо під рукою є уламки стола, парти, зробити спробу

зміцнити те, що над вами знаходиться. І чекати. Не потрібно вживати спроби щодо самостійного звільнення з-під завалу. Розбір завалів за загальним правилом робиться зверху - вниз. Щогодини встановлюється хвилина мовчання. Коли перестали працювати різні механізми, необхідно голосно кричати, заявляти про себе.

10.24. При звільненні виходьте якомога швидше, особисті речі залиште там, де вони лежать, бо вони можуть бути замінованими.

10.25. Відразу після звільнення з вами будуть працювати представники силових структур і психологи, та й додому Ви швидко не потрапите. Поки встановлять вашу особистість, проведуть невідкладні слідчі дії тощо, будьте готові до цього.

Примітка: *Пам'ятайте, Ваша мета - залишитися в живих. Отримавши повідомлення про Ваше захоплення, спецслужби вже почали діяти й здійснять усе необхідне для Вашого звільнення!*

***Штаб КГ АТЦ при Управлінні
СБ України у Івано-
Франківській області***